

MOJCA ŽAGAR KARER – TANJA FAJFAR

STROKOVNJAKI IN DRUGI UPORABNIKI TERMINOLOGIJE KOT NASLOVNIKI TERMINOLOŠKIH SLOVARJEV

COBISS: 1.01

V članku so opredeljeni uporabniki terminologije, ki se s terminologijo ukvarjajo vsak s svojega vidika, zaradi česar imajo kot naslovniki terminoloških slovarjev različne potrebe. Osnovna razlika med skupinami uporabnikov je, da samo strokovnjaki terminologijo razumejo kot nabor poimenovanj za pojme iz pojmovnega sistema posameznega strokovnega področja. Terminologijo prepoznavajo kot poimenovanja za specializirano vsebino, ki jo poimenujejo. Druge skupine uporabnikov terminologije se s terminologijo ne ukvarjajo na pojmovni ravni, ampak na izrazni. Terminološki slovar oz. informacije, ki jih vsebuje, morajo biti zato prilagojeni naslovnikom slovarja.

Ključne besede: terminologija, terminološki slovar, uporabniki terminologije, naslovniki terminoloških slovarjev

Experts and Other Terminology Users as Intended Users of Terminological Dictionaries

This paper identifies various terminology users that deal with terminology from their own perspectives and thus have different needs as the intended users of terminological dictionaries. The basic difference between groups of terminology users is that only experts understand terminology as a set of designations for concepts from a conceptual system of a particular domain. They recognize terminology as designations for specialized content. Other terminology users do not deal with terminology at the conceptual level, but at the expression level. A terminological dictionary and the information contained in it should be adjusted to the intended dictionary users.

Keywords: terminology, terminological dictionary, terminology users, intended users of terminological dictionaries

0 UVOD

V slovenskem prostoru so naslovniki terminoloških slovarjev tipično strokovnjaki, ki imajo vsaj diplomu s svojega strokovnega področja, oz. študentje stroke, ki jo uslovarja slovar. Terminološki slovarji naj bi predstavljali pojmovni sistem stroke in medsebojna razmerja med pojmi, pri čemer se predvideva, da naslovniki pojmovni sistem stroke že bolj ali manj pozna.

V članku se bomo osredotočili na strokovnjake kot naslovnike slovarja in ugotavljali, kakšen terminološki slovar potrebujejo. Ali je smiselno slovar zasnovati za točno definiranega naslovnika ali je ustrežnejše slovar predvideti za heterogeno skupino naslovnikov? Na vprašanje smo poskušali odgovoriti z raziskavo, katere

izhodišče je bila predpostavka, da obstaja bistvena razlika v dojemanju terminologije med strokovnjaki in nestrokovnjaki (z nestrokovnjaki označujemo vse druge skupine uporabnikov terminologije, ki ne poznajo pojmovnega sistema konkretnega strokovnega področja, seveda pa so strokovnjaki na svojem področju, npr. prevajalci, dokumentalisti, terminologi).¹ Raziskava je zajela na eni strani dve skupini strokovnjakov, in sicer s področja avtomatike in tiflopedagogike, na drugi strani pa skupino terminologov, ki so ena od skupin uporabnikov terminologije.

V članku bomo najprej opredelili različne skupine uporabnikov terminologije, nato pa se bomo posvetili naslovnikom terminoloških slovarjev. V središču našega zanimanja bo strokovnjak kot naslovnik terminološkega slovarja. Glede na to, da pri svojem delu izhaja iz pojmovnega sveta svoje stroke, je njegovo dojemanje terminologije drugačno od dojemanja nestrokovnjaka, ki termine prepozna le na izrazni ravni, vsebine, ki jo ti termini označujejo, pa ne (pre)pozna.

1 KDO SO UPORABNIKI TERMINOLOGIJE

Špela Vintar (2008: 46–47) je natančneje opredelila štiri skupine uporabnikov terminologije; to so strokovnjaki, dokumentalisti, prevajalci in terminologi. Pri tem je treba omeniti, da te skupine terminologijo uporabljajo na različne načine. Primarna skupina uporabnikov terminologije so gotovo strokovnjaki, ki terminologijo uporabljajo za sporočanje strokovnih vsebin. Prav tako se s terminologijo pogosto srečujejo prevajalci strokovnih besedil. Terminologi se s terminologijo ukvarjajo posredno pri izdelavi terminoloških virov. Četrta skupina uporabnikov terminologije pa so dokumentalisti, ki pri svojem delu (npr. v knjižnicah ali arhivih) označujejo dokumente s ključnimi besedami ali klasifikatorji. Ta skupina uporabnikov se od drugih loči po tem, da posamezne termine uporabi kot označevalce, ki omogočajo iskanje po zbirkah dokumentov.²

Tem štirim skupinam lahko dodamo še zelo heterogeno skupino uporabnikov jezika, ki se s posameznimi termini srečajo naključno, npr. novinarji pri pisanju člankov, ki se navezujejo na strokovno tematiko, posamezniki, ki bi radi izvedeli, kaj pomeni kakšen specializiran termin, ki ga ne najdejo v splošnih jezikovnih priročnikih, literati, ki v literarnem delu pišejo tudi o strokovnih vsebinah, itd. To je skupina uporabnikov, ki jo zelo težko opredelimo, zaradi česar ne moremo predvideti njihovih potreb.

1 Nekateri raziskovalci poleg strokovnjakov in nestrokovnjakov navajajo tudi kategorijo polstrokovnjakov, kamor uvrščajo zlasti študente in strokovnjake sorodnih strok (gl. npr. Bowker – Pearson 2002: 27).

2 M. Teresa Cabré (1998: 11–12) loči med dvema skupinama uporabnikov terminologije. V prvo skupino spadajo neposredni uporabniki terminologije (strokovnjaki) in posredniki, npr. prevajalci, ki terminologijo uporabljajo, da olajšajo komunikacijo drugim uporabnikom. Oboji terminologijo razumejo kot orodje za komunikacijo, za strokovnjake pa ima terminologija poleg tega tudi pomembno vlogo pri konceptualizaciji lastnega strokovnega področja (torej kot pot do pojmovnega sistema stroke). V drugi skupini pa so terminologi/terminografi, ki se ukvarjajo z zbiranjem, opisovanjem in urejanjem terminov.

Glede na to, da dokumentalisti niso neposredni uporabniki terminologije, da se terminologi z njo ukvarjajo z jeziko(slo)vnega vidika, skupino potencialnih uporabnikov terminologije pa je težko zamejiti, si bomo na tem mestu podrobneje ogledali dve skupini uporabnikov terminologije, in sicer strokovnjake in prevajalce.

Kot že omenjeno, strokovnjaki terminologijo uporabljajo za učinkovito strokovno komunikacijo, pri čemer morda niso tako pozorni na jezikovni vidik terminologije, ker je zanje bistvena strokovna vsebina, torej pojmi, ki jih termini označujejo.³ Pri tem je pomembno, da so termini gospodarni, nedvoumni in ustaljeni, saj to zagotavlja nemoteno strokovno komunikacijo. Prevajalci v primerjavi s strokovnjaki pri rabi terminologije ne izhajajo s pojmovnega vidika, ampak z jezikovnega oz. besedilnega, saj prenašajo v drug jezik celotna besedila, ki so sestavljena iz specializiranih in nespecializiranih leksikalnih enot.⁴ V idealnem primeru bi strokovna besedila prevajal strokovnjak s prevajalskim znanjem oz. prevajalec s poglobljenim strokovnim znanjem, žal pa to pogosto ni mogoče, zlasti pri jezikih z manjšim številom govorcev, kot je slovenščina.

Očitno je torej, da so potrebe prevajalcev drugačne od potreb strokovnjakov (in seveda tudi od potreb drugih potencialnih skupin uporabnikov terminologije). Špela Vintar ugotavlja, da upoštevanje potreb različnih skupin uporabnikov terminologije pomeni, da »vsak posamezni glosarski projekt vnaprej definira ciljne skupine uporabnikov ter v skladu s tem zasnuje tudi terminografsko metodologijo« (Vintar 2008: 49). S tem se strinjamo in na osnovi tega menimo, da ima slovar, zasnovan in izpeljan z mislijo na konkretno skupino uporabnikov kot naslovnikov slovarja, manjšo uporabno vrednost za skupino uporabnikov, ki ji slovar ni bil primarno namenjen. To seveda pomeni, da so slovarji, primarno namenjeni npr. prevajalcem, za strokovnjake manj uporabni kot slovarji, primarno namenjeni strokovnjakom. Seveda velja tudi obratno. Upoštevanje ciljne skupine uporabnikov terminološkega priročnika je torej bistveno za vsako resno terminološko delo.

1.1 Kdo so naslovniki terminoloških slovarjev

Terminološki slovarji torej lahko nagovarjajo različne skupine uporabnikov, ki imajo različne potrebe. Vprašanje je, ali lahko posamezen terminološki slovar zadosti pričakovanjem in potrebam vseh uporabnikov terminologije. Da je to mogoče, menita npr. Nataša Logar in Špela Vintar: »Naloga terminografa je zadovoljiti čim več poizvedb različnih uporabnikov slovarja, to pa pomeni, da je treba termine vključiti tako, da bosta celovito terminološko informacijo dobila dokumentalist

3 Tudi M. Teresa Cabré (1998: 11–12) ugotavlja, da strokovnjaki terminologijo uporabljajo ne glede na njeno primernost oz. neprimernost z vidika posameznega jezikovnega sistema. Njihovo zanimanje za terminologijo je osredotočeno na pojme in na njihovo jasno in nedvoumno poimevanje.

4 Prim. tudi Vintar (2008: 47): »Za razliko od prevajalcev pa se terminologi navadno manj posvečajo besedilnemu vidiku, se pravi rabi izrazja v kontekstu. To odražajo tudi številni terminološki slovarji in priročniki, ki so zato za prevajalce bistveno manj uporabni.«

in prevajalec, pa tudi vsi drugi« (Logar – Vintar 2008: 13). Nataša Logar Berginc meni, da ne moremo pričakovati specializacije slovenskih terminoloških slovarjev glede na več vrst naslovnikov, »zato je treba zasnovno [terminoloških slovarjev] oblikovati tako, da bodo vključene informacije čim bolj celovite za vse (npr. tako, da so v geselskem članku tudi kolokacije, primeri rabe, ne preveč specializirane razlage, prevodi v vsaj en tuji jezik, da so navedene vse sopomenke z normativno usmeritvijo ipd.)« (Logar Berginc 2009: 230). V slovenskem prostoru so terminološki slovarji običajno namenjeni strokovnjakom, kar pomeni, da skušajo upoštevati njihove potrebe. Ker so avtorji teh slovarjev večinoma strokovnjaki sami, nastali pa so iz potrebe po poenotenju terminologije znotraj stroke, je razumljivo, da potrebe nestrokovnjakov (torej drugih skupin uporabnikov) niso upoštevane. Vprašanje pa je, ali ne bi upoštevanje potreb nestrokovnjakov bistveno zmanjšalo uporabnosti terminoloških slovarjev za strokovnjake. Če je razlaga oz. definicija popolnoma razumljiva nestrokovnjaku, je velika verjetnost, da je za strokovnjaka premalo natančna in zaradi tega morda celo strokovno neustrezna.⁵

V skladu z idejo, da naj konkretni slovarski projekt poskuša upoštevati potrebe različnih uporabnikov terminologije, postane aktualno vprašanje vključevanja besedilnega okolja v terminološki slovar. »Pri besedilnem okolju ne gre zgolj za dodajanje več podatkov o terminu, ampak gre hkrati za način preseganja terminološke meje oz. njeno ‚mehčanje‘. Z vključitvijo (tipičnega) besedilnega okolja, tj. kolokacij in zgledov rabe, se tako poveča verjetnost, da bomo zadostili uporabnikovemu subjektivnemu občutku za terminološkost oz. da bodo različni uporabniki, ki iščejo informacije v terminološki podatkovni zbirki, iskano tam tudi našli« (Logar Berginc 2013: 249).⁶ Kot je bilo že omenjeno, je lahko tudi »mehčanje« terminološke meje problematično z vidika ene od najpomembnejših skupin uporabnikov terminologije, tj. strokovnjakov.

Če naslovniki terminološkega slovarja niso le strokovnjaki, ampak tudi druge skupine uporabnikov, je v slovar verjetno smiselno vključiti čim več informacij (tudi zglede rabe in kolokacije), saj nestrokovnjaki pojma, ki ga posamezen termin označuje, navadno ne poznajo, zanima pa jih, kaj termin pomeni oz. kako se obnaša v besedilu. Kadar je naslovnik slovarja strokovnjak, pa tipično besedilno okolje za samo razumevanje pojmov ni bistveno. Strokovnjaki namreč izhajajo iz pojmovnega sistema stroke, ki ga praviloma poznajo, prav tako poznajo povezave med posameznimi pojmi in termini.⁷

5 M. Teresa Cabré (1998: 19) ugotavlja, da je terminologija, kadar je naslovnik strokovnjak, praviloma oblikovana po priporočilih ISO, tj. z zelo natančnimi definicijami, samo najnujnejšimi podatki in praviloma s tujejezičnimi ustrezniki.

6 Prim. tudi Logar Berginc (2013: 250): »[K]olokacije krepijo terminološko razlago in/ali lajšajo njeno razumevanje. Za zglede rabe velja enako«.

7 Zato pri strokovnjakih težko govorimo o subjektivnosti terminologije. Več o tem v Fajfar – Žagar Karer 2015.

1.1.1 Naslovník je strokovnjak

Glede na to, da so bili terminološki slovarji tradicionalno namenjeni strokovnjakom, je zanimivo, da raziskovalci v zadnjem času ugotavljajo, da potrebe strokovnjakov kot skupine naslovníkov terminoloških slovarjev niso podrobneje raziskane (Fathi 2014: 13). V zvezi s tem sta zanimivi dve raziskavi.

V raziskavi, ki so jo izvedli Nataša Logar, Polona Gantar in Iztok Kosem (2014), je avtorje zanimala smiselnost vključitve besedilnega okolja v terminološko podatkovno zbirko odnosov z javnostmi. Raziskava je vključevala 24 strokovnjakov s področja odnosov z javnostmi. Na tem mestu nas zanimajo predvsem odgovori na vprašanje: »Ali menite, da so informacije o tipičnem besedilnem okolju termina koristne v terminološkem slovarju odnosov z javnostmi?« Strokovnjakom so ponudili tri odgovore: »A: Da, te informacije mi pomagajo popolnoma razumeti termin, njegov pomen in vlogo v kontekstu;« »B: Da in ne;« »C: Ne, dovolj je, če preberem samo prvi del vnosa (definicija, prevod, dva primera)«. Strokovnjaki so največkrat izbrali odgovor A (58 %), ki mu sledi odgovor B (38 %) (Logar – Gantar – Kosem 2014: 53–55). Avtorji v zaključku članka ugotavljajo, »da kolokacije krepijo terminološko definicijo in/ali olajšajo njeno razumevanje [...] – skupaj s primeri omogočajo hitrejše razumevanje pojma leksem (v našem primeru termina)« (Logar – Gantar – Kosem 2014: 56). Ta sklep navadno velja za nestrokovnjake, ki ne poznajo pojmovnega sistema stroke, zato od slovarja pričakujejo čim več informacij, ki jim bodo pomagale razumeti, kaj leksem (oz. termin) pomeni. Po drugi strani pa je taka ugotovitev vprašljiva z vidika strokovnjakov in njihovega razumevanja terminologije. Zanje je najpomembnejša informacija v slovarju definicija, ki pojem umesti v pojmovni sistem stroke, zato mora biti strokovno natančna in ne prilagojena nestrokovnjaku. Vključitev besedilnega okolja v slovar strokovnjaku ne olajša razumevanja definicije, ampak samo prikaže tipično obnašanje termina v besedilu. Besharat Fathi (2014) npr. ugotavlja, da manj kot polovica strokovnjakov v terminološkem slovarju išče kolokacije in primere rabe.

Raziskava, ki jo je izvedla Besharat Fathi (2014), je vključevala 40 strokovnjakov z različnih strokovnih področij, ki poleg svojega maternega jezika aktivno uporabljajo vsaj en tuji jezik. Avtorico je zanimalo, katere informacije strokovnjaki pričakujejo v terminoloških slovarjih in kako ocenjujejo obstoječe terminološke slovarje. Rezultati raziskave so pokazali, da strokovnjaki pri svojem delu najpogosteje uporabljajo enojezične terminološke slovarje, ki jim sledijo dvojezični slovarji in enciklopedije. Vsi strokovnjaki jih uporabljajo pri recepciji besedil, večina pa tudi pri njihovi produkciji. Le četrtnina strokovnjakov slovarje uporablja pri prevajanju besedil. Avtorica opozarja, da je ta podatek treba upoštevati pri sestavljanju slovarjev za strokovnjake, saj določa tip informacij, ki naj bodo vključene v slovar (Fathi 2014: 17).

Eno od vprašanj v raziskavi se je nanašalo tudi na tip informacij, ki jih strokovnjaki pričakujejo v terminoloških slovarjih in drugih virih. 93,3 % strokovnjakov v slovarjih išče definicije, 90 % medsebojna razmerja med termini

(npr. sinonimijo), 66,6 % jih išče področno oznako, 60 % grafične ponazoritve, 58,3 % slovnične podatke, 56,6 % pa normativne podatke. Najmanjši delež strokovnjakov (41,6 %) je označil, da v slovarjih išče kolokacije in primere rabe (Fathi 2014: 18).

Strokovnjaki uporabljajo terminološke slovarje, da potrdijo svoje znanje in da so pri pisanju besedil kar se da natančni. To je razlog, da strokovnjaki kljub svojemu obsežnemu znanju v terminoloških slovarjih iščejo oz. preverjajo definicije. Težnja po natančnosti se še poveča pri interdisciplinarnih področjih, ki so jih strokovnjaki omenjali kot najbolj problematična. Definicije so koristne tudi pri novih pojmi. Strokovnjaki želijo, da so normativne informacije vključene tudi v terminološke slovarje in jih ni treba iskati posebej (Fathi 2014: 19).

Avtorico so še posebej zanimali vzroki za to, da dajejo strokovnjaki prednost enojezičnim terminološkim slovarjem, čeprav večina strokovnjakov, ki so sodelovali v raziskavi, kot svoj drugi jezik uporablja angleščino. Strokovnjaki dvojezičnim terminološkim slovarjem ne zaupajo, ker se jim pogosto ne zdijo dovolj natančni. Mnogi dvojezični terminološki slovarji so bili namreč izdelani za študente, zaradi česar pojmovne povezave v teh slovarjih ne ustrezajo potrebam strokovnjakov, ali pa jih niso napisali strokovnjaki (Fathi 2014: 19–20).

Na podlagi analize rezultatov raziskave avtorica zaključuje, da »morajo biti potrebe strokovnjakov upoštewane pri nastajanju terminoloških slovarjev, pri čemer se je treba zavedati, da so potrebe strokovnjakov drugačne od potreb polstrokovnjakov in nestrokovnjakov. Potrebujemo več referenčnih virov za vsa strokovna področja, ki so namenjena predvsem strokovnjakom« (Fathi 2014: 20).

2 DOJEMANJE TERMINOLOGIJE PRI STROKOVNJAKIH IN NESTROKOVNJAKIH

Če izhajamo iz tega, da naj bo struktura terminoloških slovarjev prilagojena naslovniku, je treba ugotoviti, ali so potrebe strokovnjakov in nestrokovnjakov (tudi če ti spadajo v eno od skupin uporabnikov terminologije), na katere naj bi terminološki slovar odgovoril, res različne. Izhodiščna predpostavka, na podlagi katere smo preverjali različnost potreb ene in druge skupine, je bila, da med strokovnjaki in nestrokovnjaki obstaja bistvena razlika v dojetju terminologije.

Izvedli smo raziskavo med strokovnjaki konkretnega področja in terminologi, ki niso strokovnjaki za konkretno področje, imajo pa specifična jezikoslovno-terminološka znanja. V raziskavo je bilo vključenih 17 strokovnjakov s področja avtomatike⁸ (v nadaljevanju: avtomatiki), 17 strokovnjakov s področja tiflopedagogike⁹ (v nadaljevanju: tiflopedagogi) in 4 terminologi, ki se ukvarjajo s terminologijo in izdelavo terminoloških slovarjev.

8 Gre za vejo elektrotehnike.

9 Veja specialne pedagogike, ki obravnava poučevanje slepih in slabovidnih.

Pripravili smo tri krajša strokovna besedila približno enake dolžine.¹⁰ Uporabljena so bila besedila različnih avtorjev (vedno strokovnjakov) iz visokošolskih učbenikov, znanstvenih člankov in enega strokovnega priročnika. S tem smo želeli zmanjšati vpliv posebnosti sloga enega avtorja oz. enega besedilnega tipa.

Strokovnjaki obeh strok so dobili navodilo, naj v izbranih strokovnih besedilih podčrtajo vse termine svoje stroke, avtomatiki so torej podčrtovali termine s področja avtomatike, tiflopedagogi pa tiflopedagoške termine. Opozorjeni so bili, naj ne podčrtujejo terminov sorodnih strok (npr. matematičnih terminov v avtomatiki). Vsi so besedila podčrtovali hkrati. Terminografi so dobili ista besedila in navodilo, naj podčrtajo termine s področja avtomatike in tiflopedagogike.

Predvidevali smo, da bodo strokovnjaki podčrtali tiste enote, ki jih poznajo, terminologi (ki niso strokovnjaki za konkretni področji) pa tiste enote, ki jih ne poznajo in jih prav zato označijo kot termine. V bistvu nestrokovnjaki ugibajo oz. predpostavljajo, da je izraz, ki ga ne poznajo iz splošnega jezika, verjetno termin. Jennifer Pearson (1998: 27) ugotavlja, da nestrokovnjaki izraz prepoznajo kot termin, ker ne vedo, kaj pomeni. Avtorica navaja primer termina *cryogenics* (slv. *kriogenika*),¹¹ ki ga bodo nestrokovnjaki zaradi tega, ker ga ne poznajo, prepoznali kot termin, medtem ko besedne zveze *part-time work* (*krajši delovni čas*) ne bi opredelili kot termin, ker jo prepoznajo iz splošnega jezika, v kontekstu delovnega prava pa je to termin. Torej bi jo strokovnjak s tega področja nedvoumno prepoznal kot termin.¹² Nataša Logar Berginc (2013: 248) je naredila raziskavo med študenti tržnega komuniciranja in odnosov z javnostmi ter študenti prevajalstva, v kateri je preverjala subjektivnost pojma terminološkost s podčrtovanjem terminov v strokovnem besedilu, in ugotovila, da je študente pri podčrtovanju vodila relativna nepogostost oz. nerazumljivost besed v splošnem jeziku in hkrati poznavanje besede v strokovnem jeziku. Glede na to, da študentje sodijo v skupino polstrokovnjakov, so rezultati raziskave pričakovani, po drugi strani pa bi bili rezultati verjetno drugačni, če bi isto besedilo podčrtovali nestrokovnjaki ali strokovnjaki.

Sklepamo namreč, da strokovnjaka in nestrokovnjaka pri odločanju, ali je posamezen izraz termin ali ne, vodita različna mehanizma. Strokovnjak načeloma

¹⁰ Za področje avtomatike so bila uporabljena naslednja besedila: Drago Matko, *Identifikacije*, 1998 (visokošolski učbenik); Borut Zupančič, *Zvezni regulacijski sistemi I*, 2010 (visokošolski učbenik); Matija Arh – Igor Škrjanc: Samo-nastavljanje DMC-ja s pomožnim proporcionalnim regulatorjem, *Elektrotehniški vestnik* 79 (2012), št. 4, 169–172 (znanstveni članek). Za področje tiflopedagogike so bila uporabljena naslednja besedila: Alenka Perko, Slepota in slabovidnost: opredelitev motnje in načrtovanje usposabljanja slepih in slabovidnih otrok, *Defectologica Slovenica* 4 (1996), št. 2, 85–92 (znanstveni članek); Tatjana Murn, Vloga brajice v procesu razvoja bralne pismenosti slepih, v: *Tudi mi beremo: različni bralci z različnimi potrebami*, 2014, 47–58 (strokovni prispevek); Roman Brvar, *Dotik znanja: slepi in slabovidni učenci v inkluzivni šoli*, 2010 (priročnik).

¹¹ Termin označuje vedo znotraj fizike, ki se ukvarja z zelo nizkimi temperaturami.

¹² Termin *krajši delovni čas* najdemo tudi v Pravnem terminološkem slovarju, ki nastaja na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

pozna pojem in tudi jezikovni izraz (termin), ki je z njim povezan, nestrokovnjak pa pojma ne pozna in izraz intuitivno označi kot termin.

2.1 Avtomatika

Avtomatiki so v izbranih strokovnih besedilih kot terminološko označili 101 jezikovno enoto, terminologi pa 88 jezikovnih enot. Terminologi so označili 10 enot, ki jih avtomatiki niso, hkrati pa niso označili 23 enot, ki so jih avtomatiki označili.¹³

Presek med obema skupinama je torej 78 enot, pri tem pa je treba opozoriti, da v vseh primerih ne gre za termine, ker je določen del teh enot podčrtala manjšina strokovnjakov. Kljub temu ocenjujemo, da je ujemanje med obema skupinama veliko in kaže na to, da rezultati preizkusa kljub različnemu mehanizmu prepoznavanja terminologije pri strokovnjakih in terminologih pogosto sovpadajo. Razlog za to so verjetno tipične značilnosti terminov – termini so pogosto redke ali malo znane besede, velikokrat tuje. Zaradi teh lastnosti so v besedilu opazni in jih zato podčrtajo tudi nestrokovnjaki. Po drugi strani pa jih strokovnjaki podčrtajo ravno zato, ker jih poznajo.

Zanimive pa so razlike med obema skupinama uporabnikov terminologije, ki jih je mogoče uvrstiti v dve skupini. V prvi skupini so enote, ki so jih avtomatiki podčrtali, terminologi pa ne, v drugi skupini pa enote, ki jih avtomatiki niso podčrtali, terminologi pa so jih podčrtali.

V prvi skupini je pet enot, ki jih terminologi niso podčrtali, podčrtala pa jih je velika večina avtomatikov (82 % in več), zato so to nedvomno termini. Te enote so *identifikacija*, *vodenje*, *odziv na stopnico*, *vodenje MPC*, *vodenje z matriko dinamičnega odziva*. Večinoma gre za besede, ki so primarno del splošnega jezika, to so *vodenje*, *odziv*, *stopnica* in *identifikacija*, zaradi česar jih nestrokovnjaki niso prepoznali kot terminološke. V avtomatiki npr. termin *vodenje* označuje 1. 'vplivanje na delovanje sistema z izbranimi ukrepi z namenom doseganja zastavljenega cilja, npr. s spreminjanjem veličin, določanjem vrstnega reda operacij', in 2. 'pretvarjanje informacije o vodenem procesu in njegovem okolju v odločitve in ukrepe, ki ob upoštevanju kriterijev in omejitev zagotavljajo doseganje zastavljenega cilja', termin *odziv* označuje 'izhodni signal sistema, ki je posledica določenega vzbujanja ali začetnega pogoja', termin *stopnica* 'preizkusni signal, modeliran s stopnično funkcijo', termin *identifikacija* pa označuje 'eksperimentalno modeliranje dinamičnih sistemov'.¹⁴ Med termini, ki jih terminologi niso označili, sta tudi dve vrsti *vodenja* (*vodenje MPC* in *vodenje z matriko dinamičnega odziva*), kar je razumljivo, glede na to, da terminologi besede *vodenje* niso prepoznali kot termin.

V drugi skupini je 10 enot, ki jih je podčrtal vsaj en terminolog, hkrati pa jih ni podčrtal niti en avtomatik. To so: *implementirani identifikacijski postopek*,

¹³ Med temi enotami je veliko takih, ki jih je označil manjši del strokovnjakov in jih zato ne štejemo za termine.

¹⁴ Definicije so iz Terminološkega slovarja avtomatike (2014).

*model z algoritmom, enostavni proporcionalno integrirano diferencirni (PID) regulator, nihanje, objekt regulacije, mA tokovni signal, tokovni signal, vzbujanje, družina MPC, dolžina horizonta vodenja.*¹⁵ V teh primerih gre večinoma za besede in besedne zveze, ki nestrokovnjaku iz splošnega jezika niso znane. V nekaterih primerih gre za zveze termina in netermina (enostavni proporcionalno integrirano diferencirni (PID) regulator, objekt regulacije, dolžina horizonta vodenja). *Vzbujanje* in *nihanje* sta fizikalna termina, zaradi česar ju avtomatiki niso podčrtali (v skladu z navodilom, naj podčrtajo termine svoje stroke), terminologi pa so ju vseeno podčrtali. Podobno velja za matematični termin *Poissonova naključna distribucija* in splošni tehniški termin *industrijsko postrojenje*, ki so ju podčrtali vsi terminologi in le nekaj avtomatikov.

2.2 Tiflopedagogika

Tiflopedagogi so v izbranih strokovnih besedilih kot terminološke označili 151 jezikovnih enot, terminologi pa 114 jezikovnih enot. Terminologi so označili dve enoti, ki jih tiflopedagogi niso, hkrati pa niso označili 39 enot, ki so jih označili tiflopedagogi.¹⁶

Presek med obema skupinama je torej 112 enot, pri tem pa je treba opozoriti, da v vseh primerih ne gre za termine, ker je del teh enot podčrtala manjšina strokovnjakov. Ujemanje med obema skupinama je torej relativno veliko in – kot smo ugotavljali že pri preizkusu na področju avtomatike – kaže na to, da kljub različnemu mehanizmu prepoznavanja terminologije strokovnjaki in terminologi pogosto kot terminološke označijo iste enote.

Če se osredotočimo na razlike med obema skupinama, ugotovimo, da terminologi niso podčrtali 8 enot, ki jih je podčrtala velika večina strokovnjakov (88 % in več) in jih zato gotovo lahko štejemo za termine. To so: *anomalija očesnega aparata, komunikacija, mobilnost, orientacija, vizualno funkcioniranje, specialni pripomoček, specialno učilo, zvočno besedilo*. Gre za izraze, ki so nestrokovnjakom znani iz splošnega jezika, npr. *orientacija, komunikacija, mobilnost, vizualno funkcioniranje*, v stroki pa označujejo specializirano vsebino. Tako sta *orientacija* in *mobilnost* specialni veščini, ki slepe in slabovidne osebe usposobita za samostojno gibanje v prostoru oz. okolju; *komunikacija* pa je specialna veščina, ki slepe in slabovidne osebe usposobi za sporazumevanje z drugimi in za uporabo grafične pisave. Termin *vizualno funkcioniranje* po mednarodni klasifikaciji bolezni (International Classification of Diseases 2006) označuje štiri stopnje funkcionalnega vida, in sicer normalni vid, srednjo vizualno prizadetost, težko vizualno prizadetost in slepoto.

15 Če bi bila skupina terminologov večja, bi bilo teh primerov verjetno še več, saj dojemanje terminološkosti posamezne enote (če izključimo merilo neznanosti izraza) pri nestrokovnjakih v veliki meri temelji na ugibanju in je zato subjektivno.

16 Med temi enotami je veliko takih, ki jih je označil manjši del strokovnjakov in jih zato ne štejemo za termine.

V drugi skupini razlik med tiflopedagogi in terminologi sta dve enoti, ki ju je podčrtal vsaj en terminolog, hkrati pa ju ni podčrtal niti en tiflopedagog. To sta *očesni aparat* in *atrofija*. *Atrofija* je splošni medicinski pojem in označuje 'zmanjšanje celice, tkiva, organa, organizma ali njihovih delov'; prav tako *aparat* 'skupina organov ali njihovih delov ali celičnih organelov, ki skupaj opravljajo kako funkcijo',¹⁷ v konkretnem primeru ga natančneje določa pridevnik *očesni*. Omeniti velja, da nihče od strokovnjakov ni podčrtal *očesnega aparata*, vsi pa so podčrtali *anomalijo očesnega aparata*, kar gre pripisati temu, da je oftalmologija s tiflopedagogiko povezana v omejenem obsegu, in sicer z vidika okvar vida.

Raziskava je torej pokazala, da kljub različnima mehanizmoma prepoznavanja oz. označevanja terminov rezultati pri obeh skupinah pogosto sovpadajo. Strokovnjaki terminologijo namreč poznajo, nestrokovnjaki pa o njej ugibajo. Prvi izhajajo iz pojma oz. specializirane vsebine, ki jo termin označuje, drugi pa se zaradi strokovnega neznanja lahko naslonijo samo na izrazno raven termina. Ali ga bodo označili za termin ali ne, je praviloma odvisno od (ne)poznavanja konkretnega izraza v splošnem jeziku. Pomenljivi pa so zlasti primeri neujemanja med strokovnjaki in nestrokovnjaki. Do neujemanja je prišlo pri prepoznavanju terminov, ki so nastali s terminologizacijo, npr. *identifikacija*, *orientacija*, po drugi strani pa je bilo neujemanje prisotno tudi v primerih, ko izraz je termin, vendar ne s področja avtomatike oz. tiflopedagogike, npr. *Poissonova naključna distribucija*, *atrofija*. To pravzaprav potrjuje začetno domnevo, da sta mehanizma prepoznavanja terminologije pri strokovnjakih in nestrokovnjakih različna.

3 KAJ TO POMENI ZA TERMINOLOŠKE SLOVARJE

Glede na osnovno razliko v dojetju terminologije med strokovnjaki in nestrokovnjaki je smiselno, da terminološki slovarji, namenjeni strokovnjakom, izhajajo s pojmovnega vidika. Z razvojem besedilne terminologije in upoštevanjem drugih skupin uporabnikov terminologije kot naslovnikov terminoloških slovarjev (poleg strokovnjakov) se je pojmovni vidik umaknil v ozadje, v zadnjem času pa so se raziskovalci spet začeli spraševati o potrebah strokovnjakov. Tako recimo Schmitz (2011: 45) opozarja, da je pri terminološkem delu nujno treba upoštevati pojme in termine. Avtor poudarja, da za posamezne naloge, kot sta npr. tvorjenje novih terminov in luščenje terminov, besedilna terminologija zagotavlja ustrezne metode, ki jih je smiselno uporabiti – vendar pa je zelo pomembno, da se pri tem ne izgubi povezava s pojmovnim vidikom terminologije.

Kaj bi torej morali upoštevati pri terminološkem slovarju, namenjenem strokovnjakom? Ker je za strokovnjake pri uporabi slovarja bistvena strokovna verodostojnost informacij (prim. še Fathi 2014: 19), morajo biti avtorji terminoloških slovarjev strokovnjaki. Pri tem je treba poudariti, da so informacije v slovarju

¹⁷ Obe definiciji sta iz Slovenskega medicinskega slovarja (2012).

praviloma za stroko bolj relevantne, če pri slovarskem projektu sodeluje večja skupina kompetentnih strokovnjakov.¹⁸ Ker je terminologija tudi del jezika sploh, je gotovo koristno, da pri izdelavi terminološkega slovarja sodeluje tudi terminolog, ki ima jezikoslovno-terminološko znanje. Terminološki slovar, namenjen strokovnjakom, mora seveda izhajati iz rabe na strokovnem področju, ki ga uslovarja, in pri tem smiselno upoštevati terminološka načela (ustaljenost, gospodarnost, jezikovnosistemska ustreznost, morebitni jezikovnokulturni vidik itd.).

Konkretno naj bi slovar vključeval naslovniku prilagojene informacije, torej strokovno natančno definicijo, ki pojem umesti v pojmovni sistem,¹⁹ normativne informacije, tujejezične ustreznike, jezikovne podatke, vezane na izraz (termin). Besedilno okolje za strokovnjake, ki praviloma poznajo pojme svojega strokovnega področja, ni nujna informacija, saj pri strokovnjakih večinoma ni potrebe po tovrstnih informacijah, ki bi naj bile v funkciji olajševanja razumevanja definicije.

Seveda pa tip terminološkega slovarja, namenjen strokovnjakom, ni edini mogoči tip terminološkega slovarja. Če so naslovniki drugi uporabniki terminologije (nestrokovnjaki s stališča konkretnega strokovnega področja), je treba upoštevati njihove potrebe, ki izhajajo iz tega, da ne poznajo pojmovnega sistema stroke. V ospredju je zato jezikovni vidik. Ker naslovnik praviloma ne pozna pojma, morajo biti definicije prilagojene. Smiselno je, da so vključene tudi dodatne informacije, ki olajšajo njihovo razumevanje, npr. besedilno okolje.

4 ZAKLJUČEK

V članku smo se ukvarjali z uporabniki in naslovniki terminoloških slovarjev. Ugotovili smo, da imajo različne skupine uporabnikov terminologije različne potrebe, pri čemer so bile v središču našega zanimanja potrebe strokovnjakov. Različne potrebe skupin uporabnikov terminologije izhajajo iz osnovne razlike v dojemanju terminologije med strokovnjaki in nestrokovnjaki. Strokovnjaki pri svojem delu izhajajo iz pojmovnega sveta neke stroke, nestrokovnjaki pa termine prepoznava-jo le na izrazni ravni, vsebine, ki jo ti termini označujejo, praviloma ne poznajo. Raziskava, ki je vključevala dve skupini strokovnjakov s področja avtomatike in tiflopedagogike ter skupino terminologov, torej nestrokovnjakov, je pokazala, da je stopnja ujemanja pri prepoznavanju terminov med skupinama strokovnjakov in nestrokovnjakov relativno visoka, kar pomeni, da različna mehanizma dojemanja terminologije (strokovnjaki enoto podčrtajo, ker jo poznajo, nestrokovnjaki pa zato, ker je ne poznajo) pogosto sovpadeta. Pomenljivi pa so primeri, ko se mnenja strokovnjakov in nestrokovnjakov ne ujemajo. Nestrokovnjaki praviloma

18 Z vidika vpliva na terminologijo oz. širjenja terminologije je pomembno tudi, da so ti v stroki priznani.

19 Definicija, prilagojena nestrokovnjaku, bi bila lahko strokovno nenatančna ali celo napačna. Več o razlikah med definicijami v terminoloških slovarjih in razlagami v splošnih slovarjih v Žagar (2007: 599–607).

ne označijo terminov, ki so nastali s terminologizacijo iz splošnega jezika, npr. *identifikacija*, *orientacija*, hkrati pa poudarjajo tudi termine drugih strok, ki se pojavljajo v besedilu, npr. matematični termin *Poissonova naključna distribucija* v avtomatiki ali medicinski termin *atrofija* v tiflopedagogiki.

Glede na osnovno razliko v dojetju terminologije med strokovnjaki in nestrokovnjaki je torej smiselno, da terminološki slovarji, namenjeni strokovnjakom, izhajajo s pojmovnega vidika, medtem ko za slovarje, namenjene različnim skupinam nestrokovnjakov, to ni nujno. Ker strokovnjaki slovar uporabljajo zlasti za dopolnjevanje in preverjanje znanja, nestrokovnjaki pa bi predvsem radi izvedeli, kaj beseda sploh pomeni (ker ne poznajo pojmov, ki jih označujejo termini), morajo biti informacije v slovarju prilagojene potrebam naslovnika.

LITERATURA

- Bowker – Pearson 2002** = Lynne Bowker – Jennifer Pearson, *Working with Specialised Language: A Practical Guide to Using Corpora*, London – New York: Routledge, 2002.
- Cabré 1998** = M. Teresa Cabré, *Terminology: theory, methods and applications*, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1998.
- Fajfar – Žagar Karer 2015** = Tanja Fajfar – Mojca Žagar Karer, Strokovnjaki in prepoznavanje terminov v strokovnih besedilih, *Jezikoslovni zapiski* 21 (2015), št. 1, 7–21.
- Fathi 2014** = Besharat Fathi, Experts and Specialised Lexicography: perspectives and needs, *Terminologia* 9 (2014), 12–21.
- International Classification of Diseases 2006** = *International Classification of Diseases: 10th revision*, 2006 (<http://apps.who.int/classifications/apps/icd/icd10online2006/>).
- Logar – Gantar – Kosem 2014** = Nataša Logar – Polona Gantar – Iztok Kosem, Collocations and examples of use: a lexical-semantic approach to terminology, v: *Slovenščina 2.0 2* (2014), št. 1, 41–61 (http://www.trojina.org/slovenscina2.0/arhiv/2014/1/Slo2.0_2014_1_03.pdf).
- Logar – Vintar 2008** = Nataša Logar – Špela Vintar, Korpusni pristop k izdelavi terminoloških slovarjev: od besednih seznamov in konkordanc do samodejnega luščenja izrazov, *Jezik in slovnstvo* 53 (2008), št. 5, 3–17.
- Logar Berginc 2009** = Nataša Logar Berginc, Slovenski splošni in terminološki slovarji: za koga?, v: *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*, ur. Marko Stabej, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009 (Obdobja 28), 225–231.
- Logar Berginc 2013** = Nataša Logar Berginc, Aktualni terminološki opisi in njihova dostopnost, v: *Družbena funkcijskost jezika (vidiki, merila, opredelitve)*, ur. Andreja Žele, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2013 (Obdobja 32), 247–253.
- Pearson 1998** = Jennifer Pearson, *Terms in Context*, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1998.
- Schmitz 2011** = Klaus-Dirk Schmitz, Concepts as building blocks for knowledge organization – a more ontological and less linguistic perception of terminology, v: *Terminologie & Ontologie: Théories et applications*, ur. Christophe Roche, Annecy: Institut Porphyre, 2011, 37–46.
- Vintar 2008** = Špela Vintar, *Terminologija: terminološka veda in računalniško podprta terminologija*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete v Ljubljani, Oddelek za prevajalstvo (Zbirka Prevodoslovje in uporabno jezikoslovje), 2008.
- Žagar 2007** = Mojca Žagar, Determinologizacija v splošnih in strokovnih slovarjih, v: *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*, ur. Irena Orel, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2007 (Obdobja 24), 599–607.

SLOVARJI

Terminološki slovar avtomatike 2014 = Rihard Karba idr., *Terminološki slovar avtomatike*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2014 (Zbirka Slovarji).

Slovenski medicinski slovar 2012 = Boris Klun idr. (ur.), *Slovenski medicinski slovar*, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Medicinska fakulteta, 2012 (<http://www.termania.net/slovarji/95/slovenski-medicinski-slovar>).

SUMMARY

Experts and Other Terminology Users as Intended Users of Terminological Dictionaries

This paper first defines different groups of terminology users and then focuses on the intended users of terminological dictionaries. Particular attention is paid to cases in which experts are the intended users of terminological dictionaries. Unlike other terminology users, experts use terminology to communicate specialized content. It was assumed that their understanding of terminology is different from the understanding of non-experts, who identify terms at the expression level only, but do not recognize the content designated by these terms.

A survey was carried out that included experts in control engineering, experts in teaching the visually impaired, and terminologists, who have linguistic and terminological knowledge but are not experts in control engineering or teaching the visually impaired. Experts in control engineering and teaching the visually impaired were instructed to underline the units they perceived as terms in specialized texts in their disciplines. Terminologists were instructed to underline terms in the same specialized texts.

The study confirmed the assumption that experts and non-experts use different mechanisms to identify linguistic units as terms. An expert is in principle familiar with the concept and the linguistic expression (i.e., term) associated with the concept, whereas a non-expert is unfamiliar with the concept and intuitively marks a linguistic expression as a term.

In view of this, it makes sense for a terminological dictionary intended for experts to be based on the conceptual approach, whereas this is not necessary for dictionaries intended for various groups of non-experts. Because experts mainly use dictionaries to complement and check their knowledge, whereas non-experts would like to know what a word actually means, the information in dictionaries should be adjusted to fit the needs of the intended dictionary users.